

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Л. А. ОНУФРІЄВА, О. М. ЧАЙКОВСЬКА

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2025

УДК 316.3(075.8)

ББК 88.5я73

С70

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 6 від 29 травня 2025 року

Рецензенти:

ГУЛЯС І. А. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри практичної психології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;

ІВАШКЕВИЧ Е. З. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології, психодіагностики та психотерапії, Рівненський державний гуманітарний університет;

СПІВАК В. І. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Соціальна психологія: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / укладачі: Онуфрієва Л. А., Чайковська О. М. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. 374 с.

У пропонованому навчально-методичному посібнику «Соціальна психологія» розкрито актуальні проблеми психології спілкування і комунікації, міжособистісних взаємин та комунікації, охоплено різні аспекти взаємодії людини та соціуму.

Мета навчально-методичного посібника «Соціальна психологія» – сприяти засвоєнню актуальних питань і проблем, що виникають під час взаємодії людини та соціуму; ознайомитись та навчитись аналізувати сучасні підходи до їх розв'язання; сформувати у студентів уявлення про стан міжособистісних взаємин та комунікації у руслі сучасної психологічної науки в Україні та світі.

Навчально-методичний посібник покликаний ознайомити здобувачів вищої освіти із сучасними напрямками, дослідженнями та проблемами у соціальній психології, міжособистісних взаєминах і комунікації у сучасному світі та Україні.

Рекомендовано здобувачам вищої освіти, психологам, учителям, усім зацікавленим особам.

УДК 316.3(075.8)

ББК 88.5я73

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9480>

© Онуфрієва Л. А., Чайковська О. М.: укладання, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС	7
Тема 1. Соціальна психологія як наука	7
Тема 2. Розвиток соціальної психології.....	28
Тема 3. Соціально-психологічна характеристика спілкування	69
Тема 4. Перцептивна та комунікативна сторони спілкування.....	97
Тема 5. Спілкування як взаємодія та обмін інформацією	118
Тема 6. Соціальна психологія особистості.....	165
Тема 7. Соціально-психологічні проблеми соціалізації особистості	176
Тема 8. Соціальні норми і цінності.....	209
Тема 9. Соціальний інтелект як психологічне явище в системі міжособистісної взаємодії.....	240
Тема 10. Особистість у групі.....	250
Тема 11. Соціальна психологія груп і міжгрупової взаємодії	281
Тема 12. Психологія великих соціальних груп	321

ПРАКТИЧНИЙ КУРС	343
Практичне заняття 1. Соціальна психологія як наука.....	343
Практичне заняття 2. Розвиток соціальної психології	344
Практичне заняття 3. Соціально-психологічна характеристика спілкування	345
Практичне заняття 4. Перцептивна та комунікативна сторони спілкування	346
Практичне заняття 5. Спілкування як взаємодія та обмін інформацією	347
Практичне заняття 6. Соціальна психологія особистості	349
Практичне заняття 7. Соціально-психологічні проблеми соціалізації особистості	349
Практичне заняття 8. Соціальні норми і цінності	351
Практичне заняття 9. Соціальний інтелект як психологічне явище в системі міжособистісної взаємодії	351
Практичне заняття 10. Особистість у групі.....	352
Практичне заняття 11. Соціальна психологія груп і міжгрупової взаємодії	353
Практичне заняття 12. Психологія великих соціальних груп	354
ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ ІЗ «СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ».....	356
СЛОВНИК ФАХОВИХ ТЕРМІНІВ.....	361
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	367

ПЕРЕДМОВА

Професійна підготовка сучасного фахівця-психолога потребує поглибленого оволодіння соціально-психологічними знаннями. Виток багатьох проблем, з

якими стикається сучасне суспільство, мають підґрунтя в особливостях взаємодії між особистістю і суспільством.

Мета посібника – висвітлити ключові проблеми соціальної психології, яка досліджує різні аспекти взаємодії людини із соціумом. Соціальна психологія намагається знайти відповідь на низку важливих психологічних питань: що таке людське спілкування, які його особливості та механізми? Що відбувається з людиною, як змінюється її поведінка й особистісні структури, коли вона спілкується з іншими людьми, стає членом певної соціальної групи? Що визначає поведінку людини у групі: її внутрішні психічні особливості або характеристики тієї групи, до діяльності якої долучилась людина? Що таке група: це просто сума включених до неї людей, або це цілісна система, що живе й розвивається за своїми законами? Як співвідносяться різні групи між собою, що визначає правила й закономірності міжгрупової взаємодії?

Зміст навчально-методичного посібника поділено на два блоки, перший із яких має теоретичну спрямованість, другий – практичну. Призначенням першого, інформаційного блоку, є надання студентам наукової інформації відповідно до змісту навчальної дисципліни. Інформаційний блок містить базовий виклад вітчизняних та зарубіжних підходів щодо питань соціальної психології. Другий, контрольно-дослідницький блок забезпечує закріплення й поглиблення набутих знань студентів та сприяє формуванню їх практичної компетентності. У цьому блоці подано дифе-

ренційовані завдання – запитання для практичних занять, що дозволяють виявити базову поінформованість здобувачів вищої освіти у навчальному матеріалі та завдання проблемного характеру, покликані спонукати до роздумів і аналізу. Корисними для студентів, які знайомляться з теоретичними надбаннями соціальної психології, є проведення діагностичних досліджень.

Навчально-методичний посібник адресовано здобувачам вищої освіти, викладачам і всім читачам, хто цікавиться різними аспектами психологічної науки.

Укладачі

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва Н.М., Зелінська Т.М., Єрмакова Н.О. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2016. 296 с.
2. Актуальні проблеми психології розвитку і самоствердження особистості у навчальному середовищі: колективна монографія / [Ю. Данчук, О. Чеканська, Н. Михальчук, І. Коваль, А. Яцюрник, Н. Семенів, Н. Гончарук]; за ред. Н. Михальчук, Л. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2020. 212 с. ISBN 978-617-7626-95-3.
3. Алексєєнко Н.В. Незвичні умови існування вимушених емігрантів як фактор екстремального впливу на психіку особистості. *Особистість, Суспільство, Війна*: тези доп. учасників міжнародного психологічного форуму (м. Харків, Україна, 15 квіт. 2022 р.). Харків, 2022. С. 10–14.
4. Аршава І.Ф. Емоційна стійкість людини та її діагностика: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. 336 с. С. 254–255.
5. Буковець О.І. Емоційний інтелект як ресурс психічного здоров'я. *Габітус*. 2022. № 37. С. 68–75.
6. Блинова О.Є. Психологічні чинники стресу акультурації мігрантів. *Наука і освіта*: науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. 2010. № 3/LXXXX, квітень. С. 12–16.
7. Бурбело О.Р. Культурний шок – стрес акультурації. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Луцьк, 2010. № 3. С. 100–111.

8. Галецька І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації. *Вісник Львівського університету. Філософські науки*. Львів. 2003. № 5. С. 433–442.
9. Галян А.Г. Особистісні ресурси адаптації майбутніх медичних працівників до професійної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / СНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 234 с.
10. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2018. 512 с.
11. Грубі Т.В. Практикум з соціальної психології: навч. посіб. 2-ге вид, перероб. та допов. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. 197 с.
12. Гарькавець С.О., Полуктова К.О. Проблема соціальних конфліктів, психологічні наслідки та шляхи подолання. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. № 3 (47). Т. 1. С. 110–118.
13. Гапон Н. Соціальна психологія: навчальний посібник. Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 366 с.
14. Гейко Є.В. Соціально-психологічні особливості корекції полісистемної цілісності особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. № 3 (41). С. 6–15.
15. Гончарук Н., Онуфрієва Л. Психологічний аналіз рівнів побудови комунікативних дій. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. 2018. Вип. 24(1). С. 97–117. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-1-97-117>
16. Дерев'янка С.П. Активізація розвитку емоційного інтелекту як спосіб оптимізації процесу соціально-психологічної адаптації особистості. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Київ, 2019. № 3. С. 95–99.
17. Засекіна Л. Віртуальний дискурс у комунікативному просторі студентів. *Розвиток особистості в різних умовах соціалізації*: монографія / за наук. ред. Л.О. Калмикової, Г.О. Хомич. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. С. 193–211.

18. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків: НФаУ, 2011. 132 с. ISBN 978-966-615-371-8.
19. Кононенко А.О. та ін. Соціально-психологічні особливості само-реалізації особистості в сучасному суспільстві: монографія. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 435 с.
20. Ляховець Л.О. Соціальний інтелект: поняття, функції, структура. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Психологічні науки*. 2013. Вип. 114. С. 128-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_28
21. Карпенко Є.В. Емоційний інтелект як фактор особистісного життєздійснення. *Сучасна психологія*. 2017. № 30. С. 50–63.
22. Кириленко Т.С. Аналіз емоційного світу особистості: теоретичні положення, прояви та методичні прийоми. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. 2007. № 27–28. С. 30–32.
23. Колот С.А. Психологічні механізми та умови формування культури емоцій у студентів вищих технічних закладів освіти: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Одеський національний політехнічний університет. Одеса, 1999. 307 с.
24. Корнієнко О.В., Воронова О.Ю. Статистичні методи у психології: курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія ОС «Магістр». Мукачево: МДУ, 2019. 44 с.
25. Кудінова М.С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стресостійкість». *Young Scientist*. 2019. № 3 (67). С. 137.
26. Кузнецов М.А. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту: *монографія*. Харків: Діса плюс, 2017. 189 с.
27. Кулик Н.А., Гільова Л.Л. Емоційний інтелект: аналіз сучасних західних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 39. С. 79–90.
28. Курмишева Н.І. Емоційний інтелект і менеджмент. *Постметодика*. Полтава, 2010. № 6 (97). С. 56–59.
29. Лозова О.М., Міляєва В.Р., Вакуліч Т.М. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів: монографія. Вінниця: Віндрук, 2014. 184 с.

30. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 55 с.
31. Лукашевич М.П., Шандор Ф.Ф., Червона Л.М. Людина. Адаптація. Соціалізація (соціологічний контекст): підручник. Ужгород: Аутдор-Шарк, 2023. 208 с.
32. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці. Соціологія*. 2013. Випуск 213. Том 225. С. 27–30.
33. Макарець Ю. Психолінгвістична природа мовної норми та її місце серед факторів мовленнєвої діяльності. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. 2021. Вип. 29(2). С. 151–172. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-29-2-151-172>
34. Мельник Л.П., Чайковська О.М. Формування просоціальної поведінки в умовах позашкільного освітнього середовища. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2017. 112 с.
35. Мединська Ю.Я. Рівень емоційного інтелекту як детермінанта психологічної безпеки особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, 2012. № 2. С. 354–360.
36. Мельничук М.Г. Психосоціальна адаптація як необхідна умова пристосування до нових умов існування. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Харків, 2018. № 53. С. 206–214.
37. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. *Постметодика*. Полтава, 2010. № 6 (97). С. 2–15.
38. Нагорна А.О. Стресозахисна функція емоційного інтелекту. *Психологічні перспективи*. Луцьк, 2012. № 20. С. 161–171.
39. Ніколаєнко С.І., Ніколаєнко О.С. Поняття адаптації в різних напрямках психології. *Світогляд. Філософія. Релігія*: збірник наукових праць. Суми: УАБС НБУ, 2012. № 2. С. 68–77.
40. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. Київ, 2004. № 4. С. 95–109.
41. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості. *Вісник ДНУ. Педагогіка і психологія*. Дніпро, 2012. № 12, 20 (9/1). С. 116–123.

42. Носенко Е.Л., Четверик-Бурчак А.Г. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху: монографія. Київ: Освіта України, 2016. 183 с.

43. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: підручник: у 2 кн. Чернівці: Книги – XXI, 2010. Кн. 1. Соціальна психологія особистості і спілкування. 464 с.

44. Основи соціальної психології: підручник для закладів вищої освіти / П.П. Горностай, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Хазратова та ін.; за ред. М.М. Слюсаревського. Київ: Талком, 2018. 580 с. ISBN 978-617-7685-42-4.

45. Психологія міжособистісних взаємин та комунікації: навчально-методичний посібник / уклад. Онуфрієва Л.А., Чайковська О.М. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 128 с.

46. Параскевова К.Г. Емоційний інтелект як чинник регуляції емоційно-мотиваційної сфери особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08. Харків, 2015. 20 с.

47. Паращик Р.М., Венгер О. П. Психологічні проблеми вимушених трудових мігрантів. *Медсестринство*. Тернопіль, 2012. № 1. С. 14–16.

48. Петрова Н.Н. Сформованість емоційного інтелекту як запорука успішної професійної діяльності майбутнього педагога: теоретичний аспект. *Наукові записки*. Острог, 2015. № 2. С. 27–31.

49. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб., 4-те вид, випр. і допов. Київ: Каравела, 2020. 418 с.

50. Соціальна психологія: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н.Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін, О.В. Винославська, І.О. Блохіна, М.О. Кононець, О.В. Москаленко, О.І. Боковець, Б.В. Андрійцев; КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

51. Ставицька С.О., Волошина В.В. Соціальна психологія: практикум: навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. Київ: Каравела, 2019. 320 с.

52. Савчук М.Р. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту. *Ефективна економіка*. Львів. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5608>

53. Слюсаревський М.М., Блинова О.Є. Психологія міграції: навчальний посібник, 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Талком, 2018. 358 с.

54. Собченко О.М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. *Наука. Релігія. Суспільство*. Донецьк, 2010. № 4. С. 84–87.
55. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навч. посіб. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288 с.
56. Тептюк Ю.О. Психологічні умови розвитку стресостійкості у соціальних працівників різних вікових категорій: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. 272 с.
57. Ткачишина О.Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Психологія*. Київ, 2021. № 3, 32 (71) № 3. С. 93–97.
58. Темрук О.В. Соціальна психологія: практикум: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2017. 280 с.
59. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): навчально-методичний посібник. Вінниця: Діло, 2019. 105 с.
60. Ярещенко О.В. Умови розвитку морально-психологічної стійкості співробітників Національної поліції України. *Науковий вісник ХДУ*. 2019. № 3. С. 193–198.
61. Янковська І.Л. Вплив емоційного інтелекту на стосунки в сім'ї. *Психологічні аспекти сімейних стосунків*. 2019. Вип. 7. С. 43–50.
62. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. W.H. Freeman. 1997. 604 с.
63. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books. 1995. 352 с.
64. Kanesan P., Fauzan N. Models of emotional intelligence: A review. *eBangi*, 2019. 16, 1–9.
65. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, Appraisal and Coping. Springer Publishing Company 1984. 456 с.
66. Martínez-Monteagudo M.C., et al. Emotional intelligence profiles and self-concept in Chilean adolescents. *Curr Psychol*. 2019. P. 1–8.
67. Masten A.S. Ordinary Magic: Resilience Processes in Development. *American Psychologist*. 2001. 56(3). 227–238.

68. Salovey P., Mayer J.D. Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. 9(3). 185–211.
69. Selye H. Stress of My Life: A Scientist's Memoirs. New York: Van Nostrand Reinhold Company. 1979.
70. Weisinger H. Emotional intelligence at work. San Francisco, California: Jossey Bass Inc., 2018. 218 p.
71. Abdual-Majeed Shaban. A Study of the Relationship between Emotional Intelligence and Social Adjustment. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/359052431_A_Study_of_the_Relationship_between_Emotional_Intelligence_and_Social_Adjustment
72. Hiam Jameel Katanani. Emotional Intelligence and its relation to Social and Psychological adjustment among the Students of the University of Jordan. *European Journal of Social Sciences*. April 2018. № 52 (1). P. 613–630. URL: https://www.researchgate.net/publication/324844096_Emotional_Intelligence_and_its_relation_to_Social_and_Psychological_adjustment_among_the_Students_of_the_University_of_Jordan
73. Ranju Lal1, Manisha Dayal. Emotional intelligence & social adaptability. *International Journal of Science, Technology & Management*. Special Issue. March 2015. № 01. P. 802–807. URL: http://www.ijstm.com/images/short_pdf/1426958035_675.pdf
74. Liu H., Zhang C., Ji Y. and Yang L. Biological and Psychological Perspectives of Resilience: Is It Possible to Improve Stress Resistance? *Front. Hum. Neurosci*. 2018. 12. 326. DOI: <https://doi.org/10.3389/fnhum.2018.00326>

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Навчальне електронне видання

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Електронне видання

Укладачі:

ОНУФРІЄВА Ліана Анатоліївна,

*доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної
та практичної психології Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*

ЧАЙКОВСЬКА Оксана Миколаївна,

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної
та практичної психології Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*

Підписано 22.10.2025. Гарнітура «Arial».
Об'єм даних 4,4 Мб. Обл.-вид. арк. 20,3. Зам. № 1207.

Видавець і виготовлювач Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.